

HAL
open science

Anatoliy Kostruba

► **To cite this version:**

Anatoliy Kostruba. . . , 2011,
, 3, pp.202-207. hal-02544112

HAL Id: hal-02544112

<https://hal.archives-ouvertes.fr/hal-02544112>

Submitted on 16 Apr 2020

HAL is a multi-disciplinary open access archive for the deposit and dissemination of scientific research documents, whether they are published or not. The documents may come from teaching and research institutions in France or abroad, or from public or private research centers.

L'archive ouverte pluridisciplinaire **HAL**, est destinée au dépôt et à la diffusion de documents scientifiques de niveau recherche, publiés ou non, émanant des établissements d'enseignement et de recherche français ou étrangers, des laboratoires publics ou privés.

ПРАВО

ЮРИДИЧНИЙ
ЖУРНАЛ

України

Науково-практичне фахове видання

Засноване у 1922 році

Видається щомісячно

Свідоцтво про державну реєстрацію:
Серія А01 № 129671

Передплатний індекс: 74424

Адреса редакційної колегії:

04107, м. Київ
вул. Багговутівська, 17–21
Тел.: 0 (44) 537-51-07

Головний редактор:

Святоцький О. Д.,
доктор юридичних наук, професор,
академік НАПрН України

E-mail: info@pravoua.com.ua

Відповідальний секретар:

Давиденко О. М.

Відповідно до рішення
Президії Вищої атестаційної комісії України
(постанова від 10 лютого 2010 року № 1-05/1)
журнал «Право України» внесено до переліку
фахових видань у галузі юридичних наук

ЗАСНОВНИКИ

Національна академія правових наук України
Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України
Національний університет «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»
Конституційний Суд України
Верховний Суд України
Вищий господарський суд України
Генеральна прокуратура України
Міністерство юстиції України
Спілка адвокатів України
Трудовий колектив редакції журналу «Право України»

3/2011

НОРМИ ПРАВА І ПРАВОПРИПИНЯЮЧІ ЮРИДИЧНІ ФАКТИ В МЕХАНІЗМІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

А. КОСТРУБА

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного і трудового права
(Таврійський національний університет
ім. В. І. Вернадського)*

Правове регулювання у суспільстві є важливою умовою для створення стабільного правопорядку, функціонування державних органів, організацій та установ, які мають забезпечувати охорону та захист прав, свобод і законних інтересів громадян. Загальні цілі правового регулювання передбачають досягнення суспільством соціально корисного результату і, насамперед, створення необхідних умов для прогресивного розвитку суспільства. Правове регулювання у державі є необхідним для гарантування свободи всім членам суспільства, оскільки за його допомогою досягається максимальний рівень організованості суспільства, демократія та економічна свобода [1, 81–82]. Роль юридичних фактів багато в чому визначається значенням правового регулювання, яке в одному з аспектів може розглядатися як цілісність, фактор перетворення економіки, політики, культури та інших сфер суспільства. Правове регулювання має

загальні властивості, закономірності, тенденції [2, 34]. У зв'язку з цим питання правоприпиняючих юридичних фактів у механізмі правового регулювання цивільних відносин є актуальним і потребує глибокого наукового дослідження.

Дослідженню механізму правового регулювання цивільних відносин було присвячено багато праць, серед яких праці видатних вчених, зокрема: О. Абрамов, О. Бобилев, Ю. Гревцов, В. Дудченко, В. Ісаков, В. Красовська, С. Погрібний, С. Сунегін та ін. Саме вони істотно поглибили дослідження механізму правового регулювання суспільних відносин.

Метою статті є визначення місця норм права і правоприпиняючих юридичних фактів у механізмі правового регулювання суспільних відносин.

З точки зору механізму правового регулювання норма права — це відправний елемент механізму правового регулювання, що визначає його основу, напрям правової поведінки в реаль-

них суспільних відносинах, які складаються [3, 108]. Оскільки норма права регулює суспільні відносини, ми повинні розглядати механізм правового регулювання крізь призму соціальної дійсності та соціальних зв'язків. Виокремлюють три рівні, на яких право діє як регулятивний засіб соціального управління.

1. Норми права регулюють суспільні відносини, а через них — поведінку кожної людини, яка виступає у певних соціальних ролях. Цей процес відбувається шляхом сприяння формуванню нових, закріплення вже існуючих або висвітлення віджилих відносин.

2. Правові норми регулюють відносини всередині суб'єкта управління, визначаючи компетенцію, структуру й функції всіх систем управління та їх елементів (наприклад органів держави, посадових осіб тощо).

3. Норми права діють на вищому рівні, де об'єктом управління є вся соціальна система, а етапи її розвитку займають великі проміжки часу [4, 107]. Можна сказати, що норма права є одним із різновидів суспільних правил поведінки, які в цілому споріднені одне з одним [5, 138]. Правові норми становлять базу правового регулювання. Їх вплив на суспільні відносини полягає у: визначенні кола суб'єктів, на які поширюється їх дія; формулюванні обставин, за яких ці суб'єкти керуються їх приписами; розкритті змісту самого правила поведінки; встановленні міри юридичної відповідальності за порушення вказаних правил [3, 108]. Закріплюючи юридичні факти, право «прив'язує» моделі поведінки до реальності, до тих умов, в яких вони повинні реалізовуватися. Вони виступають як своєрідне «ядро» в системі суспільних відносин, як підсистема, спираючись на яку право здійснює перетворення всього масиву

зв'язків. Від повноти системи юридичних фактів безпосередньо залежить своєрідність і точність правової реакції [2, 35]. Норма права створює юридичну можливість виникнення, зміни і припинення правовідносин. Вона вказує на ті умови, обставини (факти), за наявності яких правові зв'язки починають рухатися. Закон спрямовує кожне правовідношення, визнаючи ті чи інші факти як підставу його руху. Він є загальною й обов'язковою передумовою руху правовідносин певного виду. Підставою руху конкретного правовідношення є не закон, а визнані ним юридичні факти. Юридичний факт слугує обов'язковою підставою для виникнення, зміни та припинення правовідносин. Навіть у тих випадках, коли закон покладає визначені обов'язки чи надає права, не передбачаючи для виникнення цих прав і обов'язків юридичних підстав, завжди існує визначений факт, з яким пов'язується наявність прав і обов'язків [6, 391]. З цього приводу слушно зауважив В. Щербина, який визначав юридичний факт як такий стан суспільних відносин, «поворот», «момент» у їх розвитку, з якими пов'язані певні юридичні наслідки (втручання правових норм у хід фактичних відносин) [7, 8].

Можна сказати, що правова норма або сукупність норм права є правовим віддзеркаленням фактичних подій, тому кожна дія або подія має свою фактичну сторону, що проявляється в певному русі або просто в існуванні в об'єктивній дійсності, яка відповідає об'єктивним законам природи і, водночас відповідаючи правовим моделям, закріпленим у нормах права, набуває правового характеру, правового виміру, вигляду.

Норма права слугує ідеальною абстрактною основою правового відно-

шення. Вона закріплює певну модель поведінки, якої мають (можуть) дотримуватися учасники соціальної взаємодії, що реально складається. За відсутності відповідних правових норм немає підстав казати про правовідносини, оскільки в цьому випадку незрозуміло, у зв'язку з якими критеріями визначається правовий чи неправовий характер того чи іншого відношення. Єдиним і виключним критерієм у цьому випадку може слугувати тільки саме право (норма права) [8, 179]. Буде несправедливо не висвітлити й іншу думку з приводу норм права, яка підтримується В. Єрмоленком. На його думку, соціальна природа норми права, визначена як міра усвідомленої необхідності (свободи) і справедливості, заснована на правосвідомості учасників суспільних відносин. Певною правосвідомістю як результатом впливу правової культури, яка виражається в наявності загальних знань і уявлень про принципи дії правової матерії та вироблення на їх основі відповідних установок і навичок, наділені всі учасники суспільних відносин. Тому про наявність правового впливу на будь-які суспільні відносини, хоча й непрямого, може йтися у будь-якому випадку, незалежно від набуття майновими відносинами форми законодавчого оформлення. У зв'язку з цим, на його думку, правовідносини дійсно можуть бути такими без впливу системи законодавства [9, 65]. У такому аспекті можна казати і про існування юридичних фактів у свідомості людини і, як зазначалося вище, про те, що факт стає юридичним лише тому, що його таким вважає людина. Дещо трансформована ця думка зустрічається в юридичній літературі, її можна представити словами Ю. Гревцова: «Швидше за все сама норма права (правило по-

ведінки) є продуктом, результатом відповіді на виклик соціального середовища (юридичних фактів). Виходить, що характер і направленість зв'язку між юридичними фактами і нормами права дещо інші, ніж «прочитуються» в розглянутому, традиційному понятті юридичного факту. А саме, норма права не передує юридичному факту, а є його наслідком. Звичайно ж, не самі юридичні факти створюють, формують правило поведінки. Норма права – це відповідь на виклики юридичних фактів, і цю відповідь надають самі люди, виробляючи ті чи інші правила поведінки» [10, 150].

Така позиція, безумовно, має право на існування, але вважаємо, що вона не повністю вписується в нормативістський підхід, якого ми дотримуємося, і породжує багато спірних питань у його межах, а тому не знаходить нашої підтримки.

Вирішальна роль в ефективності правового регулювання належить конструкціям правових норм, які є основоположним елементом існування правовідносин. З цього приводу дуже важливо зауважити про нормативні моделі правоприміняючих юридичних фактів. Адже адекватність норм права вимогам та потребам суспільства є запорукою ефективності дії правового регулювання і досягнення його мети.

Закономірним є факт виникнення спочатку суспільних відносин, а вже потім санкціонування чи закріплення норм права, надання їм статусу правових. У зв'язку з цим можна виокремити ще одну мету механізму правового регулювання суспільних відносин – прогнозування, яка полягає у створенні таких засобів, які зможуть пристосувати дію права до змін у суспільних відносинах і до динаміки їх розвитку.

Якщо співвідносити мету правового регулювання, мету механізму правового регулювання і мету правоприміняючих фактів, то вони розглядаються як загальне і часткове. Основною метою правового регулювання є упорядкування суспільних відносин. Метою механізму правового регулювання є задоволення інтересів суб'єктів права, встановлення та забезпечення правопорядку, а основною метою правоприміняючих юридичних фактів є викликання настання найближчого наслідку — припинення права, правовідносин або певного юридично значущого стану. Тому виходить, що в загальному вигляді кінцевою метою правового регулювання є настання певного наслідку за посередництвом правоприміняючих юридичних фактів для суб'єктів права. І настання саме бажаного наслідку забезпечує правопорядок і упорядкування суспільних відносин правом.

Механізм правового регулювання має свої способи і засоби, за допомогою яких і досягається його мета. Під способами правового регулювання розуміються шляхи юридичного впливу, викладені в юридичних нормах та інших елементах правової системи. С. Алексеев виокремив такі основні способи правового регулювання: а) дозвіл — надання суб'єктам права на власні активні дії; б) заборона — покладення на осіб обов'язку утримуватися від здійснення певних дій; в) позитивне зобов'язування — покладення на осіб обов'язку активної поведінки (щось зробити, передати, сплатити та ін.) [3, 106].

Правовими засобами, на думку В. Красовської, можна вважати такі правові явища, як норми та принципи права, правозастосовні акти, юридичні факти, договори, суб'єктивні права, юридичні обов'язки, заборони, пільги,

покарання, акти реалізації прав та обов'язків тощо. Саме правові засоби надають специфічність галузям та інститутам права. Категорія «правові засоби» дозволяє узагальнити всі явища (інструменти та процеси), які покликані забезпечити досягнення цілей, зафіксованих у законодавстві.

Значення засобів механізму правового регулювання важко переоцінити зважаючи на їх функції. Важливою функцією правових засобів є досягнення мети правового регулювання, яка полягає у задоволенні інтересів суб'єктів права, що відображає місце та роль правових засобів у механізмі правового регулювання. Функцією правових засобів є також і впорядкування суспільних відносин за допомогою правових механізмів та способів вирішення соціальних завдань і конфліктів, які перешкоджають задоволенню інтересів суб'єктів права [1, 84–86].

Можна сказати, що механізм правового регулювання як сукупність засобів та способів досягнення мети права і врегулювання суспільних відносин, має свої особливості, відправну точку дії та мету, з досягненням якої можна говорити про спрацювання самого механізму.

З цього приводу дуже слушною є позиція С. Погрібного, який вважав, що механізм правового регулювання — це лише механізм передачі регуляторної енергії дій суб'єкта правового регулювання, в результаті яких створюється норма права на конкретне суспільне відношення взагалі (об'єкт правового регулювання) і поведінку її суб'єктів зокрема (предмет правового регулювання). Як свій початковий елемент такий механізм отримує кінцевий результат регуляторних дій суб'єкта правового регулювання — норму права. Кінцевим же елементом цього механізму, на думку

С. Погрібного, є стан відповідності фактичної реалізації суб'єктами цивільних правовідносин своїх суб'єктивних прав і виконання юридичних обов'язків тому «шаблону», який закладено у нормі права. Інакше кажучи, кінцевим елементом у цьому механізмі є матеріалізація мети цивільно-правового регулювання: відповідність фактичного стану регульованих суспільних відносин ідеальним моделям, закладеним у нормі [11, 51].

М. Александров визначив специфічні форми впливу права як системи норм права на суспільні відносини, він вважав, що це встановлення: 1) заборон на вчинення певних дій; 2) правоздатності або правового статусу фізичних та юридичних осіб; 3) компетенції органів державної влади, управління та правосуддя; 4) правового взаємозв'язку між учасниками суспільних відносин. І відповідно до цих форм відокремив і такі правові засоби: правові заборони, правоздатність або правовий статус, правова компетенція та правові відносини [1, 82].

Отже, механізм правового регулювання працює після створення регулятора цивільних відносин (норми цивільного статутного чи договірної права) і до настання стану досягнення мети правового регулювання. У будь-якому випадку такий механізм працює поза діяльністю суб'єкта правового регулювання цивільно-правових відносин, тому, на думку С. Погрібного, його точніше було б іменувати не механізмом правового регулювання, а механізмом досягнення мети правового

регулювання цивільних відносин. При цьому сполучною ланкою в межах самого механізму досягнення мети правового регулювання між нормою права й поведінкою суб'єктів суспільного відношення стають правовідносини, що виникають унаслідок визначеного нормою права юридичного факту і в межах яких певні суб'єкти саме й отримують конкретні суб'єктивні права та юридичні обов'язки.

Таким чином, під механізмом досягнення мети правового регулювання має розумітися послідовний ланцюг зміни окремих правових явищ: юридичний факт, права й обов'язки, що існують у цивільних правовідносинах, які виникли на його підставі, реалізація цих прав та обов'язків, а за необхідності також і їх захист. Цей механізм пов'язує між собою норму цивільного права і стан правопорядку в цивільних відносинах, які перебувають поза його змістом. Саме через нього ідеальна модель цивільних суспільних відносин, закладена в нормах права, реалізується шляхом її матеріалізації в конкретних цивільних правовідносинах [11, 51–52].

Наостанок слід зазначити, що з цього приводу справедливим і обґрунтованим є твердження В. Ісакова про юридичні факти: «Головне їх завдання — «увімкнути» механізм вирішення соціальної ситуації, привести в дію правову програму. Таким чином, юридичні факти — наскрізний елемент правового регулювання, який присутній як у цілісному, так і в ситуаційному розрізах» [2, 35].

ВИКОРИСТАНІ МАТЕРІАЛИ

1. *Красовська В. Г.* Механізм правового регулювання як система правових засобів // *Держава і право* : зб. наук. пр. Юридичні і політичні науки. — Вип. 43. — К., 2009. — С. 81–87.
2. *Ісаков В. Б.* Правовое регулирование и юридические факты // *Известия ВУЗов. Серия «Правоведение»*. — 1980. — № 5. — С. 34–37.
3. *Бобылев А. И.* Механизм правового воздействия на общественные отношения // *Государство и право*. — 1999. — № 5. — С. 104–109.
4. *Стащенко О. С.* До питання про природу соціального механізму дії права // *Держава і право* : зб. наук. пр. Юридичні і політичні науки. — Вип. 46. — К., 2009. — С. 106–111.

5. Дудченко В. В. До питання про «нормативні факти» // Держава і право : зб. наук. пр. Юридичні і політичні науки. — Вип. 30. — К., 2005. — С. 135–142.
6. Колосюк В. В. Юридичний факт як підстава виникнення державного обов'язкового страхування // Держава і право : зб. наук. пр. Юридичні і політичні науки. — Вип. 33. — К., 2006. — С. 389–394.
7. Шербина В. Підстави виникнення охоронних правовідносин у трудовому праві // Підприємництво, господарство і право. — 2006. — № 9. — С. 8–13.
8. Абрамов А. И. Правоотношение : функциональные аспекты // Известия ВУЗов. Серия «Правоведение». — 2008. — № 2. — С. 178–189.
9. Єрмоленко В. Розмежування майнових правовідносин та законівідносин : методологічні аспекти // Підприємництво, господарство і право. — 2005. — № 11. — С. 64–68.
10. Грєцов Ю. К. Правопониманию : правовые отношения в связи с юридическими фактами и нормами права // Право України. — 2010. — № 4. — С. 148–155.
11. Позрібний С. О. Поняття механізму досягнення мети правового регулювання цивільних відносин // Проблеми законності : Респ. міжвідом. наук. зб. / відп. ред. В. Я. Тацій. — Х., 2006. — Вип. 84. — С. 47–52.

Коструба А. В. Норми права і правоприпиняючі юридичні факти в механізмі правового регулювання

Анотація. Стаття присвячена проблемі дослідження механізму правового регулювання суспільних відносин, а також одного з його елементів — норми права. Автор також розглядає норми права крізь призму юридичних фактів, зокрема правоприпиняючих юридичних фактів, що, безперечно, є новим поглядом на правову природу зазначеного механізму.

Ключові слова: юридичні факти, правоприпиняючі юридичні факти, механізм правового регулювання, правове регулювання, норма права.

Коструба А. В. Нормы права и правопрекращающие юридические факты в механизме правового регулирования

Аннотация. Статья посвящена проблеме исследования механизма правового регулирования общественных отношений, а также одного из его элементов — нормы права. Автор рассматривает норму права сквозь призму юридических фактов, в частности правопрекращающих юридических фактов, что, безусловно, является новым взглядом на правовую природу указанного механизма.

Ключевые слова: юридические факты, правопрекращающие юридические факты, механизм правового регулирования, правовое регулирование, норма права.

Kostruba A. Norms of right and stopped legal facts in the mechanism of the legal adjusting

Annotation. The article is devoted to the problem of research of mechanism of the legal adjusting of public relations, and also one of its elements — legal proposition. An author examines the legal proposition through the prism of juridical facts, in particular — discontinuing juridical facts, that, sure, is a new look on legal nature of the cited mechanism.

Key words: law facts, stopped law facts, mechanism of legal regulatins, legal regulatins, norm of the right.

Пропонується посібник:

Правознавство : навч. посіб. / В. М. Олуйко, Р. І. Кондратьєв, Р. О. Стефанчук та ін. ; за ред. Р. І. Кондратьєва. — К. : Вид. Дім «Ін Юре», 2008. — 488 с.

У навчальному посібнику викладено матеріал з проблем правознавства, який написано відповідно до програми вивчення основ правознавства у загальноосвітній школі і максимально адаптовано до вимог вищої школи.

Посібник розраховано на абітурієнтів вищих навчальних закладів юридичного профілю, студентів вищих навчальних закладів та широкий читацький загал.

Замовляйте видання за телефоном:

0(44) 537-51-11

або електронною поштою:

sales@inyure.kiev.ua

http://shop.inyure.kiev.ua

*Журнал рекомендовано до друку
Вченою радою Національного університету
«Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»
(протокол від 18 березня 2011 р. № 8).*

Редагування *О. Варваріної, О. Миськової, Н. Сидорської*
Комп'ютерна верстка *О. Карташової*
Комп'ютерний набір та правка *Т. Поліщук*

Підп. до друку 18.03.2011. Формат 70х108/16. Папір офсетний.
Офсетний друк. Ум. друк. арк. **32,55**. Обл.-вид. арк. **29,45**. Зам. 11-278.
Тираж 2 000. Ціна договірна.

Редакція юридичного журналу «Право України»
Україна, 04107, м. Київ, вул. Багговутівська, 17–21
Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
Серія КВ № 17414-6184ПР від 08.02.2011 р.

*Розрахунковий рахунок: 26008291844300 в АТ «УкрСиббанк» МФО 351005
Телефони: 0 (44) 537-51-00 (головний редактор),
0 (44) 537-51-10 (відповідальний секретар)
Факс: 0 (44) 537-51-07*

www.pravoua.com.ua

*Листування з читачами — тільки на сторінках журналу.
Відповідальність за достовірність інформації, що міститься в друкованих матеріалах,
несуть автори. Редакція не завжди поділяє авторську точку зору.*

Віддруковано у **ЗАТ «ВІПОЛ»**
Україна, 03151, м. Київ, вул. Волинська, 60.
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК № 752 від 27.12.2001 р.